

Pražský lingvistický kroužek

vstupní these pro veřejné zasedání

Jazyk a válka

K aktuálnímu postavení ruské filologie

Praha 2. října 2023

V důsledku zločinné války, kterou rozpoutalo a nadále vede proti Evropě i lidství, stalo se Rusko po právu vyvrhelem. Zdůrazněme že svého prokletí se Rusko může zbavit: musí začít tím, že okamžitě ukončí válku podle spravedlivých podmínek ukrajinských, což znamená, že odvede svá vojska za hranice roku 1991, vydá všechny zajatce i odvečené obyvatelstvo a po dlouhá desetiletí bude pravidelně a spolehlivě platit válečné reparace; k završení své očisty musí ovšem Rusko projít tím, co nejlépe vystihuje řecké slovo *μετάνοια*, pokáním a změnou smýšlení. Ruská *μετάνοια*, trvalá změna ruského smýšlení, jež vzejde ze skutečného pochopení sebe sama i svého místa ve světě, je jedinou zárukou skutečného míru. Za průvodce na této cestě nechť slouží rozum a mravnost.

Celostní filologie, jak ji pěstuje Pražský lingvistický kroužek, nabízí účinné nástroje pro objektivizující uchopení těch nejsložitějších jevů lidského společenství: jazyka, kultúry, komunikace; využijme jich i v tomto případě. Aktuálním úkolem vědecké filologie je navždy rozbít chiméru «ruského vesmíru» [tak překládáme výraz *русский мир*, motivovaný řeckým slovem *κόσμος*], což je imperiální koncept, jenž postuluje jistý nadnárodně-subkontinentální «hodnotový prostor», jakoby charakterizovaný společným jazykem a společným světovým názorem.

Stejně tak musí vědecká filologie odmítnout mystérium jedinečné ruské kultúry, pochopitelné pouze rusky pouze Rusům. Při kritickém pohledu na konkrétní produkci konkrétního kulturně-historického společenství totiž pro současné Rusko jako symboly jeho kulturní jedinečnosti bohužel vycházejí pro úsek do 24.02.2022 pozlacená záchodová mísa, následně pak pračka ukradená na Ukrajině [величайшая русская культура, символом которой являлся, до 24-ого февраля 2022-ого года, золотой унитаза, и после – украденная в Украине стиральная машина].

Ruská filologie musí nejen sama pro sebe, nýbrž pro celé lidské společenství objevit skutečnou rozmanitost fungování ruského jazyka ve skutečných poměrech současného světa. Obrýsy jsou následující:

- Je tu Ruská federace, stát, který v politickém smyslu není státem, obyvatelstvo, které v politickém smyslu netvoří národ: obrovské území rozvrácené politicky i hospodářsky, demograficky i sociálně, kulturně i ekologicky. Ruský jazyk platí za vehikulum všeho, co se v Ruské federaci děje, a to na úkor desítek místních jazyků, jejichž formálně přiznaná práva jsou soustavně pošlapávána. Současnou ruskou kultúru, úhrnný produkt tohoto společenství, musí ruská filologie dokázat vidět – a hlavně interpretovat – v takto děsivých souvislostech.
- Je tu ruská diaspora, společenství na rozdíl od Ruska skutečně monolingvní. Její příslušníci požívají všech civilizačních výhod, společné však mají jen sdílené iluze. Lokálně, tedy na úrovni jednotlivých hostitelských zemí se ruská diaspora ráda vydává za vlivnou politickou sílu, takže je po právu vnímána jako bezpečnostní hrozba. Vzdor své lokální autostilizaci nenese ruská diaspora jako globální celek žádný program ani žádnou odpovědnost. Co představuje aktuální kulturní produkt současné ruské diaspory, je třeba teprve delimitovat a popsat: hle, zásadní úkol pro ruskou filologii.
- Je tu Bělorusko, samostatný stát a samostatný národ hovořící rusky; běloruština je výrazně menšinový, nikoliv však okrajový jazyk se silným nábojem politického odporu i kulturní tvořivosti. Byť je současné Bělorusko krvavou diktaturou, od Ruska se zásadně liší: dokázalo postavit organizovaný odpor uvnitř země, vojenské oddíly na Ukrajině, legitimní politickou reprezentaci v exilu; tím vším Bělorusové prokazují, že ač hovoří stejným jazykem, tvoří na rozdíl od Rusů skutečný národ. Rusistika musí vzít na vědomí, že je tu prostor pro autonomní filologii běloruskou, jež se přirozeně bude zabývat i mnohým z textové produkce ruského jazyka.

• Je tu Ukrajina, obdivuhodně silný a naprosto svrchovaný národ, který věru nikomu nepotřebuje dokazovat, že existuje. Ruština je na Ukrajině funkční rejstřík národní komunikace. Rusistika nemůže nijak suplovat filologii ukrajinskou; ukrajinská filologie zcela samozřejmě pracuje i s materiálem ruským.

• Je tu ruština co reliktní jazyk koloniální říše, dožívající v nejrůznějších kulturně-historických podmínkách. Právě rusistice přísluší provádět srovnávací studie k dynamice postavení ruštiny dejme tomu v Estonsku a Lotyšsku před 30 lety a dnes, v Arménii a Gruzii dnes a za 30 let; právě rusistika by měla aplikovat «postkoloniální studia», dokud ta jsou ještě v módě, na prostor střední Asie, jemně přitom rozlišujíc mezi Kazachy a Turkmény, Tádžiky a Uzbeky. Podobných úkolů je mnoho, tím spíš že sama Ruská federace zůstává koloniální říší.

Že se rusisté kvůli tomu všemu budou muset profesionálně učit další jazyky? Ano, jinak to nejde. Filologie je buď diferenční, čili srovnávací, nebo není vůbec. Do výbavy každého rusisty nechť povinně patří alespoň jeden jazyk oběti co antidotum ruského imperialismu; stavme studijní programy rusistiky tak, aby přímo vyžadovaly kombinace typu ruština-rumunština, ruština-fínština, ruština-perština, ruština-mongolština, ruština-tatarština... Ruská filologie má jedinečnou příležitost jít příkladem v tom, bez čeho ruská μετάvoια není možná.

διixī

Tomáš Hoskovec
předseda PLK